

concert
info
Odysseus

de Doelen

Asko|Schönberg
speelt Tsoupaki

donderdag 2 december 2021
Grote Zaal | 20.15 uur

programma

do 2 dec | 20.15 uur | Grote Zaal

Odysseus

Calliope Tsoupaki (*1963)

Odysseus (2021) opdracht Asko|Schönberg

The Journey

The Return

uitvoerenden

Asko|Schönberg

David Kweksilber klarinet

Koen Kaptijn trombone

Pauline Post piano

Joey Marijs slagwerk

Joseph Puglia viool

Marijke van Kooten viool

Liesbeth Steffens altviool

Sebastiaan van Halsema cello

Len Bielars contrabas

Awoiska van der Molen fotograaf/beeldend kunstenaar

Jurjen Alkema projecties podiumbeeld

Dit programma is mede mogelijk gemaakt door het Mondriaan Fonds.

De compositie is tot stand gekomen met steun van Fonds

Podiumkunsten.

toelichting

Odysseus

Het muzikale drama *Odysseus* is geïnspireerd op een cruciaal moment in de mythe van Odysseus' reis. Hij krijgt een zak met tegenwinden mee, opdat hij onderweg zelf nooit last van tegenwind heeft.

Maar de tegenwinden ontsnappen en ontwikkelen zich tot een oncontroleerbare storm. In een dialoog tussen beweging en beeld, confronteren componist Calliope Tsoupaki en beeldend kunstenaar Awoiska van der Molen ons met de consequenties van ons menselijk handelen in het hier en nu.

Componist des Vaderlands

Sinds 2018 was Calliope Tsoupaki Componist des Vaderlands en in die hoedanigheid schreef zij diverse, gratis downloadbare, composities naar aanleiding van de coronapandemie. Zoals de veelvuldig uitgevoerde solo *Thin Air* voor willekeurig instrument, waarvoor ze afgelopen zomer de Matthijs Vermeulen Prijs kreeg. Op 10 november 2021 heeft zij het stokje overgedragen aan pianist, componist en dirigent Martin Fondse.

Hoewel ze compositie studeerde bij Louis Andriessen oarmde Tsoupaki niet diens percussieve, op contrasterende muziekblokken gebaseerde stijl, die als 'Haagse School' furore maakte. Zij creëert een eigen taal met elementen uit muzikale tradities van Griekenland en het Midden-Oosten, en uit oude en nieuwe Europese muziek. Ook qua thematiek zoekt zij vaak

inspiratie in haar achtergrond, zoals in haar succesvolle *Lukas Passie* uit 2008 en het *Bosch Requiem Liknon*, dat ze in 2019 componeerde voor November Music.

Odysseus

Het avondvullende *Odysseus* is geïnspireerd op het gelijknamige epos van Homerus. 'Ik heb het diverse malen grondig gelezen', zegt ze desgevraagd. 'Bijzonder is de non-lineaire vorm van vertellen. We horen dezelfde verhalen steeds opnieuw, vanuit drie verschillende niveaus: de godenwereld, de mensenwereld en de onderwereld. De grote lijnen kennen we wel, daar hoefde ik me dus niet om te bekommeren: Odysseus gaat op reis en keert na een eindeloze tocht vol tegenslagen terug.'

Tijdens het lezen viel haar op dat de gebeurtenissen altijd uit de tweede hand verteld worden: 'We zijn nooit ter plekke, daardoor verlies je je

beseft van tijd. En ondanks al zijn avonturen staat Odysseus eigenlijk gewoon stil, hij is leeg vanbinnen. Wij zijn daar getuige van, ik noem dat *viewing the void*. Hij – maar ook zijn bemanning – roept bovendien zijn eigen onheil af door steevast het tegengestelde te doen van wat verstandig is. Tegen beter weten in gaat hij naar de Cycloop; zijn mannen openen ondanks zijn uitdrukkelijke verbod de zak met tegenwinden.’

verhaal en structuur

Tsoupaki ziet hierin een parallel met onze tijd: ‘Al decennia horen we van wetenschappers hoe we een klimaatcrisis kunnen voorkomen, maar we weigeren te luisteren en stevenen moedwillig af op een catastrofe.’ Ze is ervan overtuigd dat de natuur uiteindelijk zal winnen: ‘Ondanks alle menselijk ingrijpen blijven wind, zee, bergen en rotsen al millennia zichzelf, sinds lang voor het ontstaan van ons tijdsbeseft. In mijn geestesoor heeft die voorhistorische, kosmische leegte een oerklank. Het is een metalig soort ruis die ons als het ware omhelst en die als een grondtoon door mijn stuk loopt.’

De slagwerker speelt daarom een belangrijke rol in *Odysseus*: ‘Hij vertegenwoordigt de godenwereld en naast die metalige oerklank creëert hij ook woeste stormen en zachte briesjes. Hij zet de muziek in gang of legt haar

stil; in wezen bepaalt hij het lot van Odysseus. Hij staat los van de andere musici en heeft geen ritmische partij, maar geeft het stuk ruimte en adem met zijn gonzende klankschalen.’

Nadrukkelijk heeft ze ook zelf een lineaire structuur vermeden: ‘Mijn stuk heeft weliswaar twee delen, *The Journey* en *The Return*, maar ondanks wat vage herkenningspunten ontberen beide een navolgbare lijn. Dat was een spannend vormexperiment. In muziek kun je veel dingen tegelijkertijd zeggen en daar heb ik dankbaar gebruik van gemaakt. Niet in de zin van associaties met het epos van Homerus als “hier horen we de Cycloop”; “nu is hij bij Circe” of wat dan ook; het is abstracter. Verschillende compositorische lagen schuiven voortdurend over elkaar.’

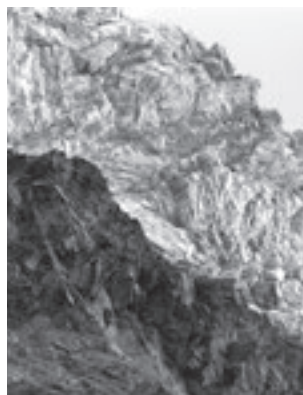
Deze werken als signalen of formules, die ze in gedachten (maar niet in de partituur) namen heeft gegeven: ‘Zoals “The High Song”, een soort klaagzang, of “The Rising Sun”, die verwijst naar het aanbreken van de dag.’ Ze zijn nadrukkelijk niet illustratief bedoeld: ‘De klaagzang is niet gebonden aan één persoon, maar geldt het geheel aan stemmen; ook kunnen er zomaar verschillende zonsopgangen achter elkaar staan. Let wel, het zijn dus geen (leid)motieven, ik heb de verhaalelementen gedeconstrueerd en tot klank

gemaakt. Net als in het epos van Homerus moet je uit al die informatie je eigen verhaal destilleren.’

zinderende rots

Tijdens het componeren had ze een foto van Awoiska van der Molen van een rots voor ogen: ‘Die rots is heel imposant en roept veel emoties op: gaat hij mij vernietigen of juist beschermen? Tegelijkertijd heeft de afbeelding iets dubbelzinnigs: we kijken ernaar, maar weten niet precies wat we zien, het kan ook iets anders zijn. Het beeld vormt een onlosmakelijk onderdeel van het stuk en wordt tijdens de uitvoering geprojecteerd.’

Van der Molen vult aan: ‘Bij een toevallige ontmoeting vertelde Calliope van een boottocht over een Griekse zee, waarbij ze in het donker de rotsen aan zich voorbij zag glijden. Daarop toonde ik haar een foto van een zinderende Griekse rots, die ik vlak daarvoor met mijn smart-

phone had gemaakt. Dit beeld raakte haar zo dat ze voorstelde samen te werken. Ik keerde terug naar de bewuste rots en maakte met mijn professionele camera variaties op die eerste foto. Zo ontstond het idee deze via projectie in en over elkaar te laten vloeien.’

Toen Tsoupaki haar eerste muzikale schetsen voorspeelde, zei ze dat ook de zee een belangrijke rol speelt in haar stuk. Dat triggerde Van der Molen: ‘Ik had in mijn archief ook een serie van kolkend zwart water, gefotografeerd bij een Grieks eiland. We besloten een combinatie te maken van het gesteente en het vloeibare wateroppervlak, die in de projecties bewegen en samenkomen.’

Van der Molen benadrukt dat haar beelden geen illustraties vormen bij de muziek: ‘Ik geloof ook niet dat dit kan, maar als kunstenaar zijn Calliope en ik zielsverwanten. Meteen al tijdens onze eerste ontmoeting vonden we elkaar in de intense verbinding met de onzichtbare, maar wel voelbare krachten van de natuur, in dit geval op Griekse grond. Mijn beelden ontstonden vanuit deze lichamelijke ervaring van het zijn in deze natuur en sluiten aan bij Calliopes muzikale verbeelding.’

Zoals Tsoupaki tijdens haar werk de foto's in gedachten had, hoorde Van der Molen omgekeerd de muziek: ‘Als

midbestand weliswaar, maar het inspireerde zeker. Tijdens het luisteren heb ik geprobeerd de beelden te laten ademen, dan wel op haar eigen ritme dan wel met de intensiteit of dwaling van de bewegende en levende Odysseus. Net als Calliope ben ik niet narratief te werk gegaan; de beelden overlappen elkaar, laag over laag. Soms lijken het huiden, dan weer gevoelens of opengescheurde stukken vlees.’

Odysseus vormt het sluitstuk van een trilogie van muziektheatrale stukken zonder zang of dans. Tsoupaki: ‘Mijn bedoeling is met een (relatief) klein ensemble toch het grootse gevoel van een opera of ballet te realiseren. De dramaturgie zit in mijn muziek.’ Dat vergt veel van de musici, erkent ze: ‘Mijn noten zijn op zich niet moeilijk, maar zij moeten zich helemaal inleven in de introspectieve reis van Odysseus en spelen alsof ze deze ter plekke zelf ondernemen. Idealiter gaat het publiek naar huis met het gevoel Odysseus persoonlijk te hebben leren kennen.’

Tekst Thea Derks

Odysseus

Diptyque leading to nowhere.

The soundscape of the void,
a high song.

We yearn to find signs,
to return.

Time dances
time cries
time swallows our traces
time dissolves in water, salt
and wind.

We are on an adventure
without a story
without a name.

Around us
echoing battles
rising stars
rushing winds
a cross
fata morgana
shadow islands
aeolian islands
fleeting islands
Mirage

Is Zephyr a dark current
taking us to the dead ?
Is Aeolos going to tear us
apart after all?

We are drifting away.

Calliope Tsoupaki

biografieën

Calliope Tsoupaki

Calliope Tsoupaki maakt muziek die een sfeer van tijdloosheid ademt. In haar composities gebruikt ze zowel elementen van oude en hedendaagse muziek als muziek uit Griekenland en het Midden-Oosten. Door deze aspecten te combineren, creëert ze een geheel persoonlijke stijl. Haar muziek wordt getypeerd door een melodisch karakter, warme klank. Haar oeuvre bestaat uit meer dan 100 werken voor uiteenlopende bezettingen en instrumenten van verschillende culturen, van solo tot orkestwerken, koormuziek, dans, theater, opera en multi-zintuiglijke projecten. Tsoupaki doceert compositie aan het Koninklijk Conservatorium, Den Haag. Sinds 2018 is zij Componist des Vaderlands en dit jaar werd ze bekroond met de Matthijs Vermeulen Prijs. www.calliopetsoupaki.com

Awoiska van der Molen

Awoiska van der Molen (1972) is fotograaf en beeldend kunstenaar. Haar fotowerken ontstaan uit het verlangen door te dringen tot diep in het wezen van de afgezonderde

natuurlijke wereld waarin zij fotografeert. Haar werk gaat over wat niet zichtbaar, maar wel voelbaar is: de lichamelijke ervaring van het *zijn* in de natuur. Noties van tijd, dag en nacht, lijken hier niet te bestaan. De foto-beelden die Van der Molen toont met de compositie van Tsoupaki maakte zij tijdens meerdere verblijven op Griekse grond. www.awoiska.nl

Asko|Schönberg

Asko|Schönberg is toonaangevend voor nieuwe muziek. Kwaliteit, experiment en vernieuwende programmering met oog voor actualiteit zijn de belangrijkste pijlers. Met een rijk netwerk aan musici, dirigenten, componisten, veelzijdige jonge makers en partners uit verschillende kunstdisciplines, draagt Asko|Schönberg bij aan het 'maken van nu'. Het ensemble fungeert als een toegankelijk platform dat met innovatieve en energieke partners bouwt aan de voortdurende ontwikkeling van de eigentijdse gecomponeerde muziek in al haar verschillende vormen. www.askoschoenberg.nl

Calliope Tsoupaki © Michiel van Nieuwkerk

Awoiska van der Molen

agenda tips

Ontdek de volgende concerten in de hedendaagse Red Sofa serie:

wo 15 dec | 19.00 | Jurriaanse Zaal

Red Sofa Young

Lip Stick Percussion Duo, Sabr Ensemble en Lights Ensemble

Twee keer per jaar presenteert de nieuwe generatie musici en componisten uit de klassieke muziek zich in Red Sofa Young.

wo 19 jan | 20.15 | Jurriaanse Zaal

Shaping Shift

Lavinia Meijer & Nadia Sirota

Maak met harpiste Lavinia Meijer en altvioliste Nadia Sirota een bijzondere reis langs gezichtsbepalende klassieke componisten van vandaag.

meer
informatie
en kaarten:
dedoelen.nl

Stay in touch!

See you @dedoelen &
share your pictures #dedoelen

tickets & info:

www.dedoelen.nl

+31 10 217 17 17

Schouwburgplein 50, Rotterdam